

Smedby socken 2003

Bertil Larsson (f. 1960)

Smedby socken ligger längs den västra landsvägen mellan Stora alvaret och Kalmarsund, ca 30 kilometer söder om Färjestaden. Socknen består av byarna Nedre Västerstad, Alvlösa, Smedby, Lilla och Stora Smedby, Klinta, Hammarby och Gåsesten. Tidigare tillhörde även Parteby, en by som idag helt har försvunnit. Storåsen mitt på stora alvaret var bebodd av människor redan på vikingatiden och fram till slutet av 1800 talet.

I början av 1900 talet var Smedby en central plats på södra Öland och en självstyrande kommun med egna skolor, smedjor, affär, post och ålderdomshem. Gåsestens hamn var bygdens livsnerv och en viktig knutpunkt för handeln på södra Öland. Det var hit skutorna från Småland ankom med ved och betydande utskeppning av bland annat jordbruksprodukter skedde. Även Kalmarsundsbolagets färjor lade till i Gåsesten. När hamnen i Degerhamn byggdes och järnvägen drogs förbi Smedby över till östra sidan av Öland förlorade orten successivt sin betydelse som sjöfartscentrum. Av hamnen i Gåsesten kan man idag enbart känna anorna av dess storhetstid.

Fram till slutet av 1960 talet utvanns stora mängder grus i området öster om Lilla Smedby. Det finns också en sandtäckt söder om Stora Smedby från samma tidsepok. Cementa i Degerhamn bröt chiffer väster om Hammarby ända in på 1980 talet, en täckt som idag är en konstgjord insjö.

I dag är Smedby Ölands minsta socken med ca 75 invånare. Den viktigaste näringen är jordbruket med inriktning på radodling av bland annat sockerbetor, potatis, lök och bruna bönor. Under senare år har även köttjurs produktionens betydelse ökat. Odlingsmarkerna består av en låg grusås ovanför landborgen längs alvarkanten. Nedanför landborgen övergår markerna till morän med inslag av mossjordar. Längre västerut vid litorinavallen består marken till stor del av sandjordar. Närmast Kalmarsund på sjömarkerna är svallad grus den dominerande jordtypen.

Historiska spår finns i stor omfattning. Fyndplatser visar att redan på stenåldern har det varit stor aktivitet med verktygstillverkning, jakt och rituella händelser. Ett flertal boplatser finns dokumenterade. Från bronsåldern kan bygden stoltsera med Ölands enda hällristning, den så kallade Klintastenen, som idag finns magasinerad på Historiska museet i Stockholm. Fyra gravrösen längs landborgskanten från denna tidsepok finns också att beskåda. Ett flertal husgrunder från järnåldern och vikingatiden finns belägna på Stora alvaret öster om Alvlösa och Smedby. Två kända runstenar finns i Alvlösa och en runsten som tidigare fanns vid kyrkan är också flyttad till Historiska museet. Även en domarring finns i Stora Smedby. Alldeles söder om Klinta utanför sockengränsen mot Södra Möckleby ligger de berömda skeppssättningarna på Gettlinge gravfält.

Naturvärdena kan bland annat bestå av Stora Alvaret med sin världsunika fauna och Ekelsudde med sin säl koloni och fågelskyddsområde. En mäktig upplevelse är dom öppna horisonterna från landborgskanten. Där kan man se över odlingslandskapet och hela södra Kalmarsund till Smålands och Blekinges kust i väster. I öster är utsikten över Stora alvaret som försvinner ut i Östersjön.

Bebyggelsen är i typisk Ölandsstil med radbyar bestående av kringbyggda gårdar. Den längsta radbyn är Hammarby, men även Klinta, Stora och Lilla Smedby har typiska radbyformationer. Ekonomibyggnaderna är i de flesta fallen uppförda av sten. Även ett antal så kallade malmstugor finns kvar i välbevarat skick.

Den äldsta kända kyrkan i Smedby uppfördes på 1100 talet. Denna kyrka var av romansk typ och bestod av förstuga, sal, förmak och kor. Dessa delar av kyrkan var avdelade av stenväggar med enbart en låg port mellan rummen. Eftersom kyrkan enbart hade två fönster var det så var där väldigt mörkt. Under 1700 talet revs en av väggarna med följderna att tornet störtade samman. Under åren 1851-1852 revs den gamla medeltidskyrkan och dagens kyrka uppfördes. Enbart dopfunten från 1200 talet finns kvar från den gamla kyrkan. Den sista renoveringen och moderniseringen av kyrkan påbörjades 1951 och återinvigningen skedde på försommaren 1952, 100 år efter att den nya kyrkan första gången invigdes.